

EN EL FONTS, LA TERRA

L'HORTA EN LA MEMÒRIA

Joan Dolç

institutió
alfons el magnànim
centre valencià
d'estudis i d'investigació
[75anys]

València, 2023

Col·lecció «País», 1
Dirigida per Francesc Pérez Moragón
Primera edició: desembre de 2023

© Joan Dolç, 2023

© 2023, de la present edició:
Institució Alfons el Magnànim
Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació
Diputació de València
Corona, 36 - 46003 València
Tel.: +34 963 883 169
magnanim@dival.es
www.alfonselmagnanim.net

Tractament d'imatges, disseny i preimpresió:
Gran Angular Indústries Culturals SL

Impressió:
Paper Plegat

ISBN: 978-84-1156-027-6
Dipòsit Legal: V-3918-2023

Les imatges que il·lustren aquest llibre són degudes a l'autor exceptuant les següents:

- Guardes: Alborai i termes limítrofs, 1946. Centro Nacional de Información Geográfica CC-BY 4.0.
- Pàgina 24: Ermita dels Peixets c. 1910. Autor desconegut. Arxiu JD.
- Pàgines 48-49: Llistat i plànol dels edificis disseminats en el terme d'Alborai, 1900. Centro Nacional de Información Geográfica CC-BY 4.0.

En els anys en què vaig nèixer, els llauradors constituïen encara la major part de la població italiana, però la meua generació els va veure desaparèixer gradualment i ràpidament. Un fet que no deixarà de sorprendre els historiadors futurs és que es tardés tan poc a fer desaparèixer una cultura que, en línies generals, no havia sigut alterada al llarg de cinc mil anys. I no menys sorprenent és la facilitat amb què ens hem deixat persuadir pels pregoners del progressisme que diuen que es tractava d'un fenomen ineludible; tan ineludible que, curiosament, per a dur-lo a terme va ser necessari exercir una violència sense precedents sobre els afectats.

GIORGIO AGAMBEN

*Discurs pronunciat amb motiu
del lliurament del Premi Nonino 2018*

Dix, atordit, mirava al seu voltant. Aquells eren els arbres d'on, els estius al capvespre, eixien volant les rates penades per a anar a buscar aliment. Allí estava la porta de la reixa que tantes vegades havia creuat i el tronc del roure gegant que havia intentat abastar amb els braços estesos. No molt lluny, ocult ara en la foscor, hi havia el pantà en què raucaven les granotes a poqueta nit. I allí, sobre el seu cap, la finestra de l'habitació on havia nascut... Tot allò havia sigut seu com cap altra cosa en el món. I ara ja no ho era.

W. R. BURNETT

La jungla d'asfalt

PREÀMBUL

Quan acabava de complir jo quatre anys, i això succeïa a la tardor de 1960, ma mare em va portar per primera vegada a una escola i em va deixar allí tirat. Mai fins llavors havia anat amb ella a cap banda sense que tornàrem junts. Recorde aquell esqueixament, la meua perplexitat, el meu desemparament, la meua aprensió incontenible envers aquell lloc i la ràbia inconsolable que encara no sabia contra qui dirigir. Em vaig tirar a terra, decidit a no parar d'udolar fins que la força dels meus brams restablís l'ordre natural de les coses. Suppose que em prendria algun descans, però no ho recorde. Era la meua una protesta ferma, una acusació implacable, una exigència obstinada que no admetia objeccions. Em sentia enganyat de la manera més vil i traïdorena. El món se n'havia eixit inesperadament del seu eix i jo volia que tornés a ell immediatament. Però resulta que el món també funcionava així, i era capaç de funcionar encara pitjor. Ma mare no va tornar per mi fins molt tard, i l'endemà succeí el mateix. Allò pintava malament. Vista la ineficàcia de la resistència passiva, vaig passar a l'acció. Un dia vaig desaparèixer aprofitant l'hora de l'esplai. Ningú no sabia on m'havia ficat. La mestra, donya Paquita, una dona ventruda, de qui recorde com li costava de trobar les claus en el fons de la bossa de mà perquè la seua panxa li impedia veure el que hi havia a dins, va anar fins a ma casa per a comprovar si jo, com els gossos abandonats, hi havia tornat. Eren dos llargs quilò-

metres d'anada i altres tants de tornada per camins no sempre fàcils de transitar. L'imagina amollant aimares i esbufegant tota l'estona. No cal dir que jo no estava allí. La seua havia estat una suposició prou desencertada. Per quins set sous anava a llançar-me en braços dels mateixos miserables que m'havien venut? El cas és que, hores després, algú em va trobar arrupit en un amagatall humit i llefiscós, darrere de la font del pati, tocant a l'excusat, i com no podia ser altre, ho va xarrar. Des d'aquell dia la mestra no em va traure l'ull de damunt. Va ser quan vaig començar a entendre que res no és immutable. La meua vida s'havia trastornat per complet, i ni el recurs al plor taumatúrgic ni el meu intent de fuga havien servit per a restablir el vell ordre. No em quedà altra alternativa que aguantar plorant en silenci, sentint sobre mi a cada moment la pressió de les quatre parets d'aquella estança, rodejat per una dotzena de companys de captivitat amb símptomes més o menys greus de bogeria. Com aquell passerell que, ves a saber per què, va ficar el cap entre els travessers d'una cadira i va haver de vindre el fuster a serrar-los. I sempre marcat de prop per una mestra voluminosa a qui, malgrat tot, recorde com un ésser cordial, voluntariosament afectuós. D'aquell captiveri, l'única cosa que em ve a la memòria acompanyada d'una cosa semblant a la nostàlgia són els contes de Saturnino Calleja, que estaven zelosament guardats en un armari envidrat i que alguna vegada, no moltes, em van deixar fullejar.

En acabar l'any van organitzar en el pati una festa en honor als supervivents, en el transcurs de la qual un mag va fer eixir uns coloms de dins d'una casseroles on prèviament el paio havia tirat uns papers en flames. Això em va donar més a pensar que totes les lliçons rebudes al llarg del curs. Hi hagué discursos, el sarau es va tancar amb un lliurament de premis, i jo vaig ser indemnitzat pel meu

calvari amb un llibre il·lustrat que contava la història d'uns gats que perdien les seues mitenes. «Mitenes» —*mitón*, perquè el llibre estava escrit en castellà— era una paraula desconeguda per a mi, així com l'objecte que designava, uns guants absurds sense dits que jo mai no havia vist fer servir a ningú, i menys a un gat. Era una paraula que no designava res que tingués a veure amb la meua vida quotidiana, però sabia que havia de llegir-la i pronunciar-la de la manera més natural, com si a casa tinguérem dos o tres parells d'aquelles coses en cada calaix. No saber què volia dir una paraula produïa en mi una aclaparadora sensació d'insolvència, però ja sabia com dissimular-la d'una manera prou convincent. Dins de mi s'estaven establint alguns patrons. Havia descobert que ocultar la ignorància i emmascarar el desconcert era una astúcia bàsica. L'havia començat a desenvolupar amb prestesa, i no la utilitzava a la lleugera. La perfeccionava a poc a poc, conscient que es tractava d'una valuosa habilitat per a avançar en qualsevol medi obertament hostil. Ho havia après observant en altres les incòmodes conseqüències de ser enxampat en una simulació. Apenia per a sobreviure, perquè em deixaren en pau, per a fer creure que havia après el que ells volien que aprenguéssim. I, al mateix temps, aprenia a reservar per a mi els descobriments que pareixien no tindre valor per als altres. Potser acabés fent tot això massa bé, perquè la mestra va escriure en el marge del meu primer quadern d'exercicis que jo «prometia molt» i que s'esperava de mi que fes «coses importants» en la vida. La maledicció d'una gitana m'hauria estat de més profit, així que la bona senyora bé s'ho podria haver estalviat. Aquell comentari benintencionat em perseguiria com un malefici al llarg de molts anys, hauria d'exercir sobre mi una pressió constant i silenciosa, seria l'origen d'un desassossec incert, d'una desgràcia íntima, de vegades intensa, sempre present, que no seria fàcil de localitzar en el mapa de la meua ànima, consumiria

una bona part de les meues energies futures i m'ompliria de culpa i de remordiment. Si no hagués estat per aquell vaticini categòric, potser al llarg de la meua vida m'hagués acontentat de passar inadvertit, una cosa en què començava a fer-me un expert, però vaig ser assenyalat amb aquelles paraules, i des d'aquell primer any de deportació, i durant molt de temps, sentiria la necessitat malaltissa de corroborar-les, sempre a repel, rosegat per una contradicció interna de veres esgotadora.

Abans d'aquella cerimònia de fi de curs em van fer una foto protocol·lària en un modest decorat que havien muntat en el pati, a l'aire lliure. En ella porte una bata de ratlles amb les mànegues arromangades per damunt del colze. Les meues inicials apareixen meravellósament brodades en la butxaca superior. Tinc un llibre obert entre les mans. A la meua dreta, davall d'un quadret de la Mare de Déu, hi ha un búcar de flors de plàstic, i darrere meu hi ha un mapa. Preceptivament hauria de ser d'Espanya, però, per alguna estranya raó, és dels Estats Units i Mèxic. El fotògraf era expeditiu com un enterrador en temps de pandèmia, i la imatge té un inequívoc aire de desnonament. Pareix com si m'acabaren d'asseure d'una revolada i encara no tingués clar que el meu cul està sobre lloc segur. La meua cara és la d'un paio confús: la meitat esquerra intenta somriure, i l'altra pareix que està a punt d'imprecar Déu sap qui o què. Es pot veure allí, encara ingràvida, la consciència d'una cosa que molt més tard prendria la forma d'una certesa aclaparadora: que tots som la mortalla del xiquet que vam ser.

Indissolublement amalgamat amb el record d'aquell matí de primavera en el grup escolar de xiquets d'Alboraia —n'hi havia un altre de xiquetes escrupolosament separat del nostre—, queda en la

meua memòria el bram allargat d'un dels primers avions comercials de reacció que sobrevolava els nostres caps mentre estàvem formats en el pati. Era com l'onomatopeia d'una gegantina succió, un soroll nou, fascinant i esborronador alhora, símbol de l'accelerada època que s'acostava i que ens arrossegaria sense contemplacions cap al nostre destí, amb una determinació mai vista, formant un solc amb tots els éssers, estris, criatures, coses i experiències que havien format part de la nostra infància. Fins aquell moment havia viscut a estalvi del temps, però aquest privilegi se m'acabava. A mi i, com de seguida m'hauria d'adonar, a tot el que m'envoltava. Començaria a trobar dificultats per a reconèixer-me en aquell que havia sigut. M'obligaria a creure que continuava sent el mateix en virtut d'aquest caràcter diacrònic que té la consciència, sense el qual, pel que sembla, ens dissoldríem en un present perpetu. Però aquell que jo encara era i el que començava a ser no érem la mateixa cosa, la mateixa persona; això s'aniria fent cada vegada més palès. Si de cas, érem dues realitats diferents condemnades a marxar en paral·lel. De mica en mica em convertiria en un cos cada vegada més estrany dins d'un organisme aliè, atrapat en la seua memòria i a mercè d'ella, un hoste davant del qual el meu amfitrió tendiria a segregat dosis ingents de melancolia.

El jove esdevé un adult i l'adult un vell, però el xiquet no esdevé res; deixa de ser i prou. Un ancià pot sentir-se jove i ser-ho a alguns efectes mentre no cometa l'error d'intentar repetir certes proeses o mirar-se a l'espill, però, malgrat el que diuen els poetes rancis i alguns il·lusos, xiquet no tornarà a sentir-se mai. La infància només existeix com a pèrdua. Quan el temps ens atrapa deixem de ser xiquets en un batre d'ulls i de manera irreversible. El xiquet queda sepultat en l'interior de l'adult, i des d'allí la seua veu no deixa de

ressonar. És l'única cosa de nosaltres que ens permet dir «jo vaig ser», en contraposició a l'imprecís «continuar sent» que ve després.

El xiquet que vaig ser s'expressa, per tant, a través d'un excipient caduc en què es va dissolent a poc a poc. Crec que no és difícil d'imaginar com li costa a un paio de sis anys explicar-se des dels entrevins cada vegada més profunds i foscos d'una ment que ja no és ben bé la seua. La seua veu ha de travessar les vacil·lacions d'aquest altre que va aproximant-se a l'albelló. Segons alguns, el mateix del qual va sorgir, però això és una cosa que no m'acaba de convèncer. El xiquet va nàixer, i l'adult morirà. D'una claveguera s'ix, i a l'altra s'entra. Així que, d'aquest periple compartit, el xiquet que encara soc s'emporta la millor part. El dia que em va abandonar, no sense recança, l'adult en qui em vaig convertir va iniciar una excursió més llarga que prolixa al final de la qual s'apropa amb la curiositat transformada en indiferència i les certeses en sospites. I així he de parlar obligadament, a través de les seues inhibicions, rancúnies, fantasies i impostures més o menys pintoresques, com les que donen curs a aquesta obsessió, que no sé si és universal, però sí que està molt estesa, de convertir la vida en art —literatura en aquest cas—, perquè, pel que sembla, arribat un moment la vida o és art o no és res.

Fins al cap de molt de temps no hi cauria que en aquella època jo dormia paret per paret amb una porquera. Durant molts anys tindria dissociats en la meua ment aquells dos espais, la meua habitació i el cobert dels porcs, encara que mai no deixaria de saber que tots, ells i jo, havíem sigut coetanis. D'aquells animals, la primera cosa que em ve al cap són els grunys que es multiplicaven com dimonis quan els tiràvem el pinso en unes llargues pasteres de fusta. Menjaven unes farinetes espesses de cereals de les quals recorde molt bé el seu color clar, d'excrement malsà, i la seua olor acre i penetrant. Recorde també el dia que els emascularen. Encara em sembla veure les turmes consistents, esvaroses i mortalment pàl·lides que Corella, el veterinari, ens mostrava sobre un mocador estès en la palma de la mà. Ens les vam menjar torrades. O potser només ho imagine. I recorde, sobretot —i això segur que no és imaginació—, als porcs morts, tots, amuntegats dins d'una enorme fossa excavada en el camp, enfront de la casa.

Els matà mon pare i ho va fer a maçades, segons me n'assabentaria després. Jo no ho vaig veure, perquè estava en l'escola, però recorde vívidament la maça de desterrostar recolzada durant molt de temps en un racó de la porquera, com si ningú no la volgués tornar

a tocar. Anys més tard, ell confessaria que plorava mentre els anava tombant un a un d'un sol colp en el cap. N'eren quasi cinquanta. Tot va ser a causa d'una epidèmia de pesta porcina, o febre africana o alguna cosa semblant. Les autoritats feren matar tots els porcs d'Espanya, o això em paregué entendre. Com ja he dit, no els vaig veure morir, però sí que els vaig veure en un muntó dins d'un clot que mai no me n'oblidaria on estava. Ni tampoc el que va excavar el veí, a qui també vaig veure soterrar tota la seua porcada. Al llarg de la meua vida recordaria moltes vegades aquells animals morts. La seua imatge es colaria insistentment en la meua memòria.

Després d'aquella escabetsxada, encara que a penes recorde haver-ne vist un, diuen que en la porquera que hi havia darrere de la capçalera del meu llit també hi va haver corders, una única partida que un dels carnissers del poble s'encarregà de passar a degolla. Els porcs van morir per la pesta, i els corders perquè eren poc eficients produint fem. Cagaven poc, un fet en què els porcs eren uns fenòmens. Se sol dir que del porc aprofita tot, però el que no se sol mencionar és que d'ells també s'aprofita la merda. Amb la que generaven mig centenar de porcs hi havia per a adobar catorze fanecades de terra, i això suposava un capital. Sé que també va haver-hi vedells, i recorde haver-ne vist un estabulat en un racó, però no sé si això va ser abans o després de l'assumpte dels porcs, dels corders o de què.

Jo dormia a l'altre costat d'aquell cobert sense tindre'n consciència, com si ens separés un món, i cada dia, durant els meus primers sis anys, tancava els ulls dins de la meua habitació mentre intentava endevinar les figures que fluctuaven entre els taulellets amb què estava xapada la paret fins a mitja altura. M'obsessionaven, sobretot, un parell de formes perfectament definides: un arbret, repetit

desenes de vegades al voltant de l'estança, i, sobretot, el perfil d'un cap masculí d'estil neoclàssic emmarcat amb fulles d'acant i altres incerts arabescos vegetals. Es tractava d'un rostre molt esquerp, del qual sobreeixia un ull iracund —que anys després descobriria que no existia—, també repetit moltes vegades al voltant del meu llit. La llum que aportava un tènue centelleig a aquell il·lusori ull ceràmic era la poca que entrava per la finestra. Llum de Lluna quan n'hi havia, o únicament la de les estrelles quan cada tant el satèl·lit desapareixia del cel nocturn. En aquella època les estrelles esguitaven la cúpula del firmament i irradiaven un fulgor modest, però molt uniforme, que permetia distingir-ho tot en un món d'ombres. Temps a venir no tots creurien que això fos possible. La volta estrelada, i la nit mateixa, l'esborrarien per complet incompatibles brolladors de llum artificial. Però llavors aquells paratges estaven desproveïts d'altres fonts d'il·luminació que no foren les naturals, tal com succeïa des de feia un milió d'anys. La nit i el dia encara se separaven amb inequívoca nitidesa. Si alguna llum perforava la foscor, era senyal que una emergència s'havia produït en el veïnat, o que algú regava els camps fent servir una llanterna, o que un carruatge anava o tornava a deshora amb el seu fanal d'oli penjant de la vara. Els camins no estaven il·luminats, en els carrers dels pobles només hi havia llums disperses i esmorteïdes, i la ciutat no estava embolcallada en el cirrus lluminós que hauria de ser habitual en el futur. En aquells temps, des de qualsevol punt de l'Horta la ciutat pareixia llunyana, assossegada i inofensiva. La nit pareixia engolir-s'ho tot per a regurgitar-ho en arribar el matí. Cabien poques excepcions en aquella existència cíclica, on tot pareixia anar compassat. Mantindre's despert quan ja s'havia fet fosc era com un delictes que jo tenia la sensació d'estar cometent ocult entre els llençols, escrutant amb les orelles dretes la nit cavernosa,

esglaiat per l'estupor de ser viu, viu d'improvís, en la més absoluta soledat, amb un passat que prenia forma molt a poc a poc darrere meu, i al meu voltant un vast present que encara pareixia etern i immutable.

Des d'allí inventariava els sons que emergien amb nitidesa enmig d'un silenci transparent. Eren sons tel·lúrics, arcaics, preindustrials. Recorde sobretot el crepitat de la fullaraca que s'arrossegava i s'arremolinava enfront de la casa, o els sorolls que sorgien de l'hortet que hi havia al davant: el colp sec d'algun fruit en caure, el cant d'algun puput o d'un mussol, o la refilada d'una merla que pareixia que es tornava boja a una hora fixa cada nit. Des del Carraixet arribava amb claredat el raucar obstinat i caòtic d'un milió de granotes, i també la remor que produïa el vent en travessar els canyars atapeïts que creixien en els seus vessants. El Carraixet era una fondalada que anomenaven barranc perquè això és el que era en la part alta del seu recorregut, un tram que jo no havia vist mai, però del qual havia sentit parlar, una torrentera ampla, seca i pedregosa per on es canalitzaven periòdicament les pluges que queien sobre la serra Calderona. Però allí, a poc més de cent metres del meu llit, a un quilòmetre de la mar i al llarg de tres o quatre més amunt, era un riu pel qual transcorria l'aigua clara que brollava dels seus abundants aiguaneixos i abocava directament a la mar. Molt a prop de casa encara hi havia les restes d'un pantanet, i també recorde haver vist una barca podrint-se al costat d'un pontó estret que servia per a passar a d'una banda a l'altra. Anys enrere el meu avi n'havia tingut una a mitges amb alguns amics. La tenien amarrada un poc més avall d'on vivíem nosaltres, i de tant en tant baixaven remant

fins a la platja per a pescar amb un petit artó.¹ El Carraixet era aquell paratge, encara inalterat, en què Blasco Ibáñez situa algunes peripècies de la seua novel·la *La barraca*.

Quan en plena nit apuntaves l'orella cap a l'interior de l'habitatge, senties el domèstic crec-crec del corcó, cadenciós com el tic-tac de molts rellotges, com un mecanisme imprecís encastat en els mobles i en la vetusta carcassa de l'edifici. La nostra era una llar solitària, una casa de llaurador adossada a una parcel·la de les moltes que s'estenien per la comarca formant una retícula geomètrica. Cal imaginar-la així, encaixada en el mosaic que formen els camps, com una tessel·la més. La part més antiga descansa sobre el solar d'una barraca, i després s'han anat fent diverses ampliacions que el pas del temps ha harmonitzat. Mostra un cert grau de pulcritud, però és una construcció sense ostentacions innecessàries, sense pretensions. Un gran pati empedrat fa de carrer. La porta central, lleugerament historiada, és de mobila, una fusta densa de melis, provinent d'un enderroc, que al cap dels anys continua degotant resina com si acabaren de talar l'arbre. Hi ha també dues portes laterals, més antigues, quasi idèntiques, que donen a l'estable i a la porquera respectivament. Estan revestides amb sengles planxes de zinc clavetejades, i en tots dos casos les tatxes donen forma a dibuixos i anagrames. L'interior de la casa té unes quantes parets revestides amb taulellets que formen un fris corregut de metre i mig d'altura com el de la meua habitació, excepte en la zona del menjador, on el xapat s'estén per tot un llenç de paret emmarcant un quadro, també de ceràmica, en què es pot veure sant Joan Bap-

¹ L'artó era una xarxa d'uns quinze metres d'ample per altres tants de llarg que s'estenia en paral·lel a la costa amb l'ajuda de la barca i després s'arplegava a mà des de la platja.

tista batejant Jesús. «Manises 29-9-1915», hi posa baix a la dreta. A prop pengen també un parell de quadros a l'oli. Un retrat gran, de cos sencer, que representa al meu avi en la seua joventut, i un bodegó més petit que mostra un meló d'alger encetat i un ganivet.² El pis està perfectament anivellat. El de les habitacions està pavimentat amb llosetes de motius geomètrics, i el de la part central amb taulells hidràulics que formen una aiguada de color gris. Els dos pilars que sostenen la biga central, que sembla recolzar-se en dues falses mènsules d'escaiola, estan ornamentats amb una discreta talla policromada. Al costat d'un d'ells hi ha una columna depuradora d'aigua de la marca Sinaí, feta de ceràmica, i a banda i banda de l'entrada hi ha dos balancins de fusta corbada, amb reixetes de vímet. Damunt de cada una, enfrontades, pengen les fotos de quatre dels meus besavis dins de dos grans marcs ovalats.

Era una casa a quatre vents que ens protegia dels elements d'una manera més que decent i ens donava una patina de civilitat, però no fins al punt d'escindir-nos del nostre entorn. La nostra era una alqueria entre les moltes que hi havia en la contornada, a cinquanta o cent metres de distància les més pròximes, sovint ocultes pels arbres que flanquejaven les senderes i per les fileres d'arbustos i els canyars que creixien en els marges de les séquies sustentant amb les seues arrels els ribassos de terra. L'Horta era un laberint vegetal que mostrava els seus secrets a mesura que el caminant avançava entre tombants. No podies veure l'horitzó llevat que pujares a una teulada. Des del terradet que hi havia en ma casa, si miraves cap a lle-

² Que en una casa com aquella hi hagués un retrat a l'oli del propietari no era molt habitual. Els dos quadros els havia pintat un nebot del meu avi, Juan Lladró, que en aquella època (1946) estudiava pintura en l'Escola d'Arts i Oficis de València.

vant, es veia la línia de la mar, que apareixia neta d'obstacles quan la recorries amb els ulls d'un costat a l'altre, des del llunyà conglomerat d'edificis del port de Sagunt fins a una filera d'edificacions que precedien l'antic barri de pescadors del Cabanyal, entre les quals destacava l'extens polígon de La Papelera Española. L'única cosa que sobreeixia al llarg d'aquells vint quilòmetres de costa verge eren unes poques cases construïdes molt a prop de la platja, entre la mar i els camps. I entre aquelles edificacions aïllades hi havia l'ermita dels Peixets, en la desembocadura del Carraixet, que cridava l'atenció, més que per les seues dimensions, que no eren excessives, per la seua teulada, en què havien dibuixat amb calç un enorme signe religiós.³ Si després dirigies la mirada cap al sud, podies veure allà lluny, molt lluny encara, la silueta de la ciutat de València, que a penes destacava sobre la línia de l'horitzó gràcies als seus nombrosos campanars. I si feies girar els peus i des d'allí traçaves un arc cap a la dreta, tenies una vista completa de l'Horta Nord, aquella plana litoral que

³ Era un signe eucarístic que segurament es va pintar en 1948, quan es commemorà el sisè centenari del miracle a la celebració del qual estava dedicada l'ermita. Pel que es veu, en 1348, durant una nit de tempesta, al capellà d'Alboraià li van caure al Carraixet els viàtics que portava per a administrar-li'ls a un malalt que hi havia en la pedania d'Almàssera. Segons les cròniques, tres peixos van rescatar les tres hòsties que el torrent que baixava pel barranc havia arrossegat fins a la platja i li les van tornar a l'atribolat sacerdot. Però segons algunes versions, van ser només dos els peixos i les hòsties. Així és com comencen les guerres i aquesta disputa acabà amb la segregació d'Almàssera, que arran d'això va constituir-se parròquia independent. Va ser clarament un conflicte geoestratègic a escala local. Un dia, el meu avi, apuntant amb el gaiato la paret de l'ermita que donava a ponent, m'informaria que en aquell punt, dins d'una olla de fang, estava soterrada el que ell anomenava «l'escriptura de propietat» del temple. Els detalls d'aquest transsumpte del tresor soterrat els coneixeria anys després. Furgant en els arxius parroquials descobriria una còpia manuscrita de la suposada escriptura, que no era més que un document testimonial en què es relacionava els donants que havien possibilitat l'existència d'aquell edifici neogòtic erigit sobre les restes d'un santuari molt més antic. Entre aquells noms figurava el del meu besavi, o potser era el del meu rebesavi. Quan l'ermita fou construïda, el 1907, el meu avi tenia sis anys.

